ХОТЧЕНКО ІРИНА АНАТОЛІЇВНА

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки, методики та
менеджменту освіти Української
інженерно-педагогічної академії,
Харків, Україна

АКСІОЛОГІЯ ОСВІТИ ЄВРОПИ ТА АЗІЇ В ІСТОРИЧНІЙ РЕТРОСПЕКТИВІ

Анотація. У статті сформульоване поняття «аксіологія», надано класифікацію існуючих підходів до вивчення поняття «цінність»; висвітлено розвиток аксіології освіти; простежено динаміку розвитку аксіології освіти Європи і Азії (на прикладі Китаю) в історичній ретроспективі. У даній публікації досліджено ідеї видатних діячів освіти країн західної Європи та Китаю з метою подальшого компаративного аналізу, виявлення спорідненості аксіології освіти двох віддалених та, на перший погляд, таких не схожих частин світу.

Кожна історична епоха визначається духом внутрішньої ексклюзивності, духом непідкорюваності зовнішнім впливам, сміливості відступу від догм та переконань або слідуванні їм, відзначається власною стійкою позицією щодо своєї значущості в освітньому середовищі, формуванням певних моральних устоїв, цінностей суспільства. Аксіологія дає можливість виокремити «дух епохи» в тій або іншій сфері у відповідності до здійснювального підходу. В даному дослідженні обрано культурно-історичний підхід для вивчення аксіології освіти країн різних частин світу в історичній ретроспективі.

Вивчення ідей швейцарського педагога-новатора Йогана Генріха Песталоцці та китайського філософа Конфуція дало змогу визначити ціннісні орієнтири в освіті Європи та Азії (на прикладі Китаю). І хоча ці видатні персоналії належать до різних епох, їхній вклад є фундаментальним для розбудови основних заходів аксіології освіти в країнах Заходу і Сходу, які і досі не втрачають своєї актуальності.

Результати статті сприяють усвідомленню значущості існуючої спорідненості цінностей в освіті Європи та Китаю в умовах глобалізаційних та інтеграційних процесів в освітньому просторі.

Ключові слова: цінність, аксіологія, аксіологія освіти, європейська культура, китайська традиційність, конфуціанство.

Вступ. Як відомо, аксіологія це філософська наука, яка досліджує витoki світогляду та методологічного ставлення людей до предметів та явищ, що необхідні для їхньої повноцінної життєдіяльності. Інакше кажучи, це особливе відношення людини до речей і явищ, які впливають на його життя та діяльність. Важливо зазначити, що аксіологія, як оцінювальне відношення людей, формує цінність об'єкта свідомістю суб'єкта.

У свою чергу аксіологія виховання - це орієнтація на цінності, що сприяють задоволенню потреб людини та відповідають особистим запитам і нормам у певних життєвих обставинах на певному історичному етапі.

Аксиологія педагогіки – орієнтація на цінності, які містять систему освітніх засобів, соціальних норм, педагогічного інструментарію, що забезпечує ефективну трансляцію визначених освітніх цінностей, формуючи особисті цінності пріоритети.

На думку сучасного українського науковця Ткачової Н.О. поняття «цінність» можна умовно поділити на групи відповідно до таких підходів: семіотико-етимологічний, культурно-історичний, системний, науково-гносеологічний, теологічний, ірраціонально-міфічний, суб'єктно-індивідуалістський, особисто-діяльнісний [8].

В сучасних умовах світової глобалізації в сфері освіти важливо дослідити наявність спорідненості цінностей освіти різних країн світу, використовуючи різні підходи, зокрема культурно-історичний. Такий підхід надає можливість розглянути досліджуване питання в історичній ретроспективі з урахуванням особливостей в традиційності тієї або іншої культури, що безпосередньо впливає на аксіологію освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок до аксіологічного сприйняття навколишньої реальності було зроблено представниками натуралістичного психологізму і прагматизму – Дж. Дьюї, Х. Ернфельс, Р. Б. Перрі, які вивчали цінність як продукт свідомості індивіда, й Е. Гуссерля, М. Шелера, Н. Гартмана, Р. Інгардена, М. Дюфрена, які

досліджували цінність як онтологічне або феноменологічне утворення. У роботах І. Зязюн, В. Лутай, Т. Троїцько, Г. Філіпчука окреслювалися загальні контури педагогічної аксіології як вчення про цінності з боку філософії. З педагогічної точки зору проблему цінностей вивчали Ш.Ф. Амонашвілі, Є.В. Бондаревська, Б.С. Гершунський, М.Г. Казакіна, Н.Д. Нікандров та інші. Питання ціннісних орієнтацій у своїх працях досліджували І.С. Кон, А. Маслоу, С.І. Рубінштейн, В.П. Тугарінов, В.Г. та інші. Інтерес до сучасної аксіосфери у своїх наукових працях демонструють Л.Ф. Михальцова, В.О. Сластьонін, В.О. Огнєвюк, І.А. Зязюн, В.В. Крижко, І.Є. Ткач та інші. Вищевикладане зазначає, що питання аксіологічних цінностей викликають зацікавленість у широкогокола науковців: філософів, соціологів, психологів, істориків, фахівців з етики та естетики, а отже, є важливим контентом досліджень сьогодення в глобальних масштабах.

Обираючи підхід для глибшого вивчення аксіології освіти, ми звернулися до науковця М. Г. Стельмаховича, який висловлюється на користь культурно-історичного підходу: «педагогічна система кожної історичної епохи висуває свій оригінальний чи актуальний образ людини. Кардинальні зміни у житті суспільства вносять відповідні корективи у виховний ідеал. То ж цілком закономірно виникає питання про сучасний педагогічний ідеал національного родинно-громадсько-шкільного виховання» [7].

У свою чергу, науковець М. С. Каган в «Філософській теорії цінностей» підкреслює активізацію контактів Заходу і Сходу [6]. І в якості одного з фактів, що підтверджують інтерес до аксіологічного проблематики призводить поширення аксіологічного підходу на педагогічну науку.

Формулювання цілей статті. Дослідження аксіології освіти країн Європи та Азії (на прикладі Китаю) в історичній ретроспективі на основі культурно-історичного підходу, обґрунтування поняття «цінність» та аналіз його розуміння, виокремлення видатних діячів, які зробили значний внесок до

формування освітніх цінностей із подальшим аналізом спорідненості окреслених цінностей.

Виклад основного матеріалу. Ідея цінності освіти в європейській культурі виникла в Стародавній Греції, в V - IV ст. до н.е., коли з'явилася ідея необхідності освіченості державних діячів, зокрема філософських знань («пайдейі») і навичок політичного мистецтва («техне»), поширених і доступних не тільки «аристократу крові», а й людині «вищої проби» представнику духовної еліти [5]. В античності простежується генетичний зв'язок ідеї цінності освіти з політичним життям античної держави. Антична культура та філософія в епоху Відродження і Нового часу значною мірою впливають на створення нової системи духовних цінностей. Ренесанс, що увібрав в себе спадщину греків в рамках «техне», «пайдейі», висуває ідею універсальної людини. Поєднання освіченості, таланту та обдарованості створювало образ благородно-світський, який ставав показником особистої доблесті людини в рамках природного визнання його прав і привілеїв.

Ідея високого статусу освіти як цінності культури відповідала соціально-політичним запитам Нового часу. Значущим суб'єктом Нового часу стала вчена людина, яка володіє практичним знанням, пануючи над природою. Нове розуміння ролі освіти в соціумі було зведено до дослідно-практичного пізнання, що спирається на розумне осмислення.

Аксіологізація ідейного контенту німецької спадщини представлялась у вигляді синтезу класичних ідей античної та ренесансної школи, англійської та французької освіти, минулого ідеологічну трансформацію. Практичне втілення німецької ідеї освіти полягало в «філантропічних мисленні»: проголошувався «корисні люди», практично-орієнтовані громадяни. Ідея німецької освіти була зведена до ідеологічного завдання – об'єднання всього народу в націю через широкого поширення знань, а освіту – до організації засобів національного відродження.

У межах нашого дослідження заслуговує на особливу увагу видатний швейцарський педагог новатор Йоган Генріх Песталоцці (1746-1827) – захисник народних інтересів, який запропонував ідею народної школи. Науковець вважав, що люди за своєю природою рівні, мають рівне право на освіту. Песталоцці став автором ідеї виховання згідно із власною природою (ідея природовідповідності). Його концепція «загальної освіти», на думку автора, мала реалізовуватись у формі загальної писемності. Аналіз теоретичних підходів ідеї освіти Песталоцці дозволив визначити її сутність. Кожна людина – неповторна особистість, незалежно від його станової приналежності. Гуманіст був борцем навчання для всього народу. Розвиток дитини – процес саморозвитку того, що закладено в дитячій природі від народження, спрямований на максимально можливе досягнення дитиною розумової самостійності, практичної вмілості, морально-духовного зростання. Гармонійний розвиток духовних і фізичних задатків є всебічний розвиток особистості [5].

Песталоцці підтримував ідею цінності класичної освіти, що сприяє трансляції ідейно-аксіологічного спадщини попередніх епох, в основі якої знаходиться формування образу-ідеалу – гуманного, етично розвиненого, вільного, толерантного, світсько-компетентного громадянина. В даному контексті, європейській культурі надається шанс подолання негативних наслідків науково-технічного прогресу, що проявилися у вигляді «духовної кризи сучасної цивілізації», яка охопила сферу освіти.

Звертаючись до аксіології освіти в країнах Азії доцільно звернути особливу увагу на Китай, адже саме ця країна вважається «колискою усієї цивілізації», сучасні темпи розвитку якої дивують весь світ. Саме у Піднебесній з'явилися «Чотири великих винаходи», два з котрих (бумага та принтер) свідчать про розвиненість писемності у державі.

Стародавня китайська аксіологія пов'язана із розвитком двох головних традицій — даосизму та конфуціанства, кожна з яких тлумачить цінність цілісного гармонійного буття людини та світу згідно із своїми канонами.

Як відомо, найбільший внесок у розвиток педагогічної думки в Китаї здійснили видатний педагог Конфуцій (Кун Цзи, 551-479 до н.е.) та його послідовники. За часів Стародавнього Китаю філософ Конфуцій вважався божественним заступником освіти. Саме Конфуцій узагальнив педагогічний досвід Стародавнього Китаю й висловив оригінальні виховні й освітні ідеї. Він поділяв усіх людей на володарів вищої природженої мудрості (сини неба, правителі) - тих, хто досягав визнання завдяки рівню вченості і всупереч обмеженим природним завдаткам (благородні мужі, опора держави), а також на людей, нездібних до опанування знань (чернь) [9]. Класична праця, в якій знайшли віддзеркалення педагогічні погляди Конфуція, – це трактат «Бесіди і думки».

Конфуцій убачав дуалістичний зв'язок між знаннями та діями, між теорією та практикою. Він підкреслював єдність знань та дій, необхідність навчання задля використання його на практиці. Відомий вислів Конфуція «слухаю слова людей та спостерігаю за їх діями» [4] містить ідею важливості єдності слова та дії.

Сучасний педагог-науковець Лю Цзаочан відзначає, що педагогічній теорії Конфуція була притаманна гуманність, яка полягала у відсутності контролю для вступаючих до його філософської школи, що давало шанс всім бажаючим приєднатися до числа учнів Конфуція незалежно від їхнього рівня знань або соціального статусу. Професор Кун Течен підкреслює, що, надавши своїм учням рівні можливості, Конфуцій першим почав втілювати у життя ідею доступної освіти.

Особливості конфуціанської аксіології освіти більшою мірою нагадують ті, що притаманні Песталоцці (впровадження народної школи, заохочення до

навчання представників різних прошарків суспільства, піднесення культу освіченої нації, гуманізація освіти тощо).

Своєрідним «золотим періодом» в історії Китаю, який співпадає із епохою Відродження у Західній Європі, став період кін. X – XIII ст. Упродовж цього періоду на світ з'явилися «Чотири великі винаходи», бурхливого розвитку набули наука, культура й освіта країни. Саме у цей час відбувається посилення уваги до справи освіти: розвиваються приватні навчальні заклади; у школах до уроків читання й письма, додаються елементарна арифметика, література, історія і географія; випускникам шкіл надається змога вступати до приватних академій класичної освіти; здійснення до зарахування до приватних академій за результатами вступного іспиту [2].

Закінчення епохи Відродження у Європі співпадає із новими віяннями в освіті Китаю, що з'явилися у кін. XIII – сер. XIV ст., головним чином представлені розширенням мережі навчальних закладів (частково монгольськими школами). Таким чином, поряд із традиційним ієрогліфічним письмом в Китаї набувала поширення й монгольська писемність. В результаті збільшення кількості навчальних закладів в Китаї як китайська, так і монгольська писемність набули значного поширення у межах країни.

Поступово зростав престиж вченої людини, складався своєрідний культ освіченості. Проте, лише факту навчання у закладі освіти було замало для отримання статусу освіченої людини. У свою чергу успішне складання Імперських іспитів не тільки гарантувало бажану статусність, а й прокладало шлях до високих державних чинів. Зазвичай столичні іспити збирали 8–9 тис. претендентів на посаду у державному апараті. Кращі з кращих претендентів були допущеними до найвищого – Палацевого іспиту, десятеро найбільш талановитих отримували право бути представленими імператорові особисто, проте, лише один із них одержував направлення до Ханьміньюаню – імператорської Академії наук [3].

Висновки. Перспективи подальших досліджень.

За умов сучасності напевно найбільшу увагу серед країн Азії заслуговує Китай через свою історичну самобутність та теперішню розвиненість у майже всіх сферах життєдіяльності. Важливим кроком у дослідженні передумов такого бурхливого розвитку є звернення до аксіології освіти Цієї країни в історичній ретроспективі. У ході дослідження з'ясувалося, що традиційна культура Китаю – це, перш за все, культура гармонії і дисципліни, її основні принципи полягають в прагненні підтримки загального порядку і стабільності, до нині світогляд сучасного китайського суспільства формується під впливом конфуціанства, де найвищою цінністю вважається людинолюбство, освіченість, доступність освіти. Це є основою для успішної реалізації принципів управління, взаємодії, спілкування.

Також у ході використання культурно-історичного підходу до вивчення питання аксіології освіти в Китаї було з'ясовано, що в китайському суспільстві відіграє традиційне поняття ритуалу, шанобливість та повага до влади, ієрархія чинів.

Проведене дослідження дає змогу зробити висновок, що при детальному розгляді аксіології освіти країн Заходу та Сходу в історичній ретроспективі має низку спільних рис, зокрема, час зародження та розвитку навчальних закладів у Західній Європі та Китаї, шанобливе ставлення до освіченої людини, її затребуваність на службі у державному апараті, рівні можливості отримання освіти для різних прошарків суспільства тощо.

Таким чином, питання аксіологічної складової освіти: ставлення до самого процесу навчання, виховання, до суб'єктів освітнього процесу, до професії педагога тощо в Європі та Азії в історичному контексті мають багато спільних рис, підходів, тенденцій. Такий висновок говорить на користь можливості інтеграційних процесів в освіті у світовому масштабі в сучасних умовах глобалізації.

Використані джерела:

1. Выжлецов Г.П. Аксиология культуры на рубежах веков / Axiology of Culture at the Turn of the Centuries // Международный журнал исследований культуры. – 2016. - 2 (23). – С. 26.
2. Джуринский А.Н. История образования и воспитания в Китае / А.Н. Джуринский // Педагогика. – 2003.– №5.– С.108–110.
3. Дьячков С. Китайская грамота, или пять телег мудрости / С. Дьячков // Alma mater.– 2001.– №1.– С.40–42.
4. История китайской философии: [пер. с кит.]. / [общ. ред. и послесл. М.Л. Титаренко] – М.: Прогресс, 1989. – 552 с.
5. История педагогики и образования : учебник для бакалавров / под общ. ред. А. И. Пискунова, А. Н. Джуринского, М. Г. Плохой. – 4-е изд., испр. и доп. — М. : Издательство Юрайт, 2015. – 574 с.
6. Каган М.С. Философская теория ценностей. Лекции / М.С. Каган. – СПб.: ТОО ТК Петрополис, 1997. – 205 с.
7. Стельмахович М. Г. Теорія і практика українського національного виховання / М. Г. Стельмахович. – Івано-Франківськ, 1996. – 196 с.
8. Ткачова Н.О. Історія розвитку цінностей в освіті: монографія / Н.О. Ткачова. – Х.: Видавн.центр ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2004. – 423 с.
9. 陈学飞总. 中国高等教育研究50年 (1949–1999) / 陈学飞总主编 / – 北京:教育科学出版社. – 1999. – 530 p.

References

1. Vyzhletsov H. P. Aksiolohiya kul'tury na rubezhakh vekiv / Aksiolohiya kul'tury na rubezhi stolit' // Mezhdunarodnyy zhurnal yssledovanyy kul'tury. - 2016. - 2 (23). - S. 26.
2. Dzhurynskyy A.N. Ystoryya obrazovanyya y vospytanyya v Kytae / A.N. Dzhurynskyy // Pedahohyka. - 2003.– №5.– S.108–110.

3. D'yachkov S. Kytays'ka hramota, abo p"yat' telesnykh mudrostey / S. D'yachkov // Alma mater. – 2001. – №1. – S.40–42.
4. Istoriya kytays'koyi filosofiyi: [per. s kyt]. / [obshch. red. y poslesl. M.L. Tytarenko] - M.: Prohress, 1989. - 552 s.
5. Ystoryya pedahohyky y obrazovanyya: uchebnyk dlya bakalavrov / pod obshch. red. A. Y. Pyskunova, A. N. Dzhurynskoho, M. H. Plokhovoyi. - 4-e yzd., Yspr. y dop. - M. : Yzdatel'stvo Yurayt, 2015. - 574 s.
6. Kahan M.S. Filosofs'ka teoriya tsinnostey. Lektsiyi / M.S. Kahan. - SPb.: TOO TK Petropolis, 1997. - 205 s.
7. Stel'makhovych M. H. Teoriya i praktyka ukrayins'koho natsional'noho vykhovannya / M. H. Stel'makhovych. –Ivano-Frankivs'k, 1996. - 196 s.
8. Tkachova N.O. Istoriya rozvytku tsinnostey v osviti: monohrafiya / N.O. Tkachova. - KH.: Vydavn.tsentr KHNU im. V.N. Karazina, 2004. - 423 s.
9. Chen Xue Fei Zong. Zhongguo gaodeng jiaoyu yanjiu 50 nian (1949-1999)/ Chen Xue Fei Zong Chuban) – Beijing: jiaoyu kexue chubanshe. – 1999. – 530 p.

ХОТЧЕНКО ИРИНА АНАТОЛЬЕВНА
кандидат педагогических наук,
доцент кафедры педагогики, методики и
менеджмента образования Украинской
инженерно-педагогической академии,
Харьков, Украина

АКСИОЛОГИЯ ОБРАЗОВАНИЯ ЕВРОПЫ И АЗИИ В ИСТОРИЧЕСКОЙ РЕТРОСПЕКТИВЕ

Аннотация. В статье сформулировано понятие «аксиология», предоставлено классификацию существующих подходов к изучению понятия «ценность»; освещены развитие аксиологии образования; прослежена динамика развития аксиологии образования Европы и Азии (на примере Китая) в исторической ретроспективе. В данной публикации исследованы идеи выдающихся деятелей образования стран Западной Европы и Китая с целью дальнейшего сравнительного анализа, выявления родства аксиологии образования двух отдаленных и, на первый взгляд, таких не похожих частей мира.

Каждая историческая эпоха определяется духом внутренней эксклюзивности, духом непидкорюваности внешним воздействиям, смелости отступления от догм и убеждений или следовании им, отмечается собственной устойчивой позицией по своей значимости в образовательной среде, формированием

© *Українська інженерно-педагогічна академія*

© *ГО «Школа адаптивного управління соціально-педагогічними системами»* © *Хотченко І.*

определенных моральных устоев, ценностей общества. Аксиология дает возможность выделить «дух эпохи» в той или иной сфере в соответствии с эвристическим подходом. В данном исследовании избран культурно-исторический подход для изучения аксиологии образования стран разных частей света в исторической ретроспективе.

Изучение идей швейцарского педагога-новатора Иоганна Генриха Песталоцци и китайского философа Конфуция позволило определить ценностные ориентиры в образовании Европы и Азии (на примере Китая). И хотя эти выдающиеся персоналии принадлежат к разным эпохам, их вклад является фундаментальным для развития основных задач аксиологии образования в странах Запада и Востока, до сих пор не теряют своей актуальности.

Результаты статьи способствуют осознанию значимости существующей родства ценностей в образовании Европы и Китая в условиях глобализационных и интеграционных процессов в образовательном пространстве.

Ключевые слова: ценность, аксиология, аксиология образования, европейская культура, китайская традиционность, конфуцианство.

**KHOTCHENKO IRINA
ANATOLIYIVNA**

candidate of pedagogical sciences,
Associate Professor of Pedagogy,
Methodology and
management of Ukrainian education
engineering and pedagogical academy,
Kharkiv, Ukraine

AXIOLOGY OF EDUCATION IN EUROPE AND ASIA IN HISTORICAL RETROSPECTIVE

Abstract. The article formulates the concept of "axiology", provides a classification of existing approaches to the study of the concept of "value"; the development of axiology of education is covered; the dynamics of the development of the axiology of education in Europe and Asia (on the example of China) in historical retrospect is traced. This publication explores the ideas of prominent educators from Western Europe and China in order to further comparative analysis, to identify the similarity of the axiology of education of two remote and, at first glance, such dissimilar parts of the world.

Each historical epoch is defined by the spirit of internal exclusivity, the spirit of disobedience to external influences, the courage to deviate from dogmas and beliefs or follow them, marked by its own stable position on its importance in the educational environment, the formation of certain moral principles, values. Axiology makes it possible to distinguish the "spirit of the era" in a particular area in

accordance with the implementation approach. This study chose a cultural-historical approach to study the axiology of education in different parts of the world in historical retrospect.

The study of the ideas of the Swiss pedagogue-innovator Johann Heinrich Pestalozzi and the Chinese philosopher Confucius made it possible to determine the values in education in Europe and Asia (on the example of China). And although these outstanding personalities belong to different epochs, their contribution is fundamental to the development of the basic principles of the axiology of education in the countries of the West and the East, which still do not lose their relevance.

The results of the article contribute to the awareness of the importance of the existing affinity of values in the education of Europe and China in the context of globalization and integration processes in the educational space.

Key words: value, axiology, axiology of education, European culture, Chinese traditionalism, Confucianism.